

1. poglavje

Kaj je teorija?

ZADNJE ČASE se v literarnih in kulturnih študijah veliko govori o teoriji – in to, pazite, ne o teoriji literature, ampak samo o »teoriji«. Ljudem, ki niso doma na tem področju, se takšna uporaba zagotovo zdi nenavadna. »Teorija česa?« se boste vprašali. Na to vprašanje je presenetljivo težko odgovoriti. Ne gre za teorijo česar koli določenega niti za vseobsegajočo teorijo splošnih stvari. Včasih se zdi, da je teorija v manjši meri razlaga česar koli, kot pa je dejavnost – nekaj, kar preprosto počnete ali ne. Lahko se ukvarjate s teorijo; lahko poučujete ali študirate teorijo; teorijo lahko sovražite ali se je celo bojite. Nič od tega pa nam ne pomaga razumeti, kaj teorija je.

Teorija, pravijo, je radikalno spremenila naravo literarnih študij. Vendar ljudje, ki to trdijo, ne govorijo o *literarni teoriji*; sistematični razlagi narave literature in metod za njeno analiziranje. Ko se ljudje pritožujejo, da je danes v literarnih študijah preveč teorije, s tem ne mislijo na primer, da obstaja preveč sistematične refleksije o naravi literature ali preveč razprav o značilnih lastnostih literarnega jezika. Daleč od tega. V mislih imajo nekaj drugega.

V mislih imajo morda prav to, da je preveč diskusij o neliterarnih zadevah, preveč razprav o splošnih vprašanjih, ki se samo bežno dotikajo literature, preveč branja težkih psihoanalitičnih, političnih in filozofskih besedil. Teorija je množica (večinoma tujih) imen. Med njimi so, na primer, Jacques Derrida, Michel Foucault, Luce Irigaray, Jacques Lacan, Judith Butler, Louis Althusser in Gayatri Spivak.

Termin teorija

Kaj je torej teorija? Del problema je že termin *teorija* sam, saj je njegov pomen dvojen. Po eni strani, na primer, govorimo o »teoriji relativnosti«, ki je uveljavljen skupek propozicij. Po drugi strani pa poznamo tudi najbolj vsakdanjo uporabo besede *teorija*.

»Zakaj sta se Michael in Laura razšla?«

»No, moja teorija je, da ...«

Kaj v tem primeru pomeni *teorija*? Prvič, teorija označuje »domnevo«. Vendar teorija ni enaka ugibanju. »Menim, da ...« namiguje, da pravilen odgovor sicer obstaja, vendar ga ne poznam: »Menim, da se je Laura preprosto naveličala Michaelove prepirljivosti, zagotovo pa bomo vse izvedeli, ko prispe njuna prijateljica Mary.« V nasprotju s tem je teorija domnevanje, na katero Maryjino pričanje morda ne bo vplivalo, razlaga, katere resničnost ali napačnost je morda težko pokazati.

»Moja teorija je, da ...« prav tako trdi, da lahko ponudi razlago, ki sicer ni očitna. Od govorca ne pričakujemo, da bo nadaljeval v slogu: »Moja teorija je, da sta se razšla, ker je Michael imel razmerje s Samatho.« To ne bi štelo kot teorija. Za sklep, da če bi Michael imel razmerje s Samantha, bi to morda vplivalo na Laurin odnos do Michaela, ne potrebujemo teoretične ostroumnosti. Zanimivo pa je, da če bi govorec rekel: »Moja teorija je, da je Michael imel razmerje s Samantha,« je obstoj tega razmerja takoj stvar razprave, ne več nekaj gotovega, in zato postane možna teorija. Vendar v splošnem velja, da razlaga, če naj velja za teorijo, ne sme biti le neočitna, ampak mora vključevati tudi določeno stopnjo kompleksnosti. »Moja teorija je, da je bila Laura vedno skrivaj zaljubljena v svojega očeta in da Michaelu nikoli ni uspelo postati pravi človek

zanjo.« Teorija mora biti več kot hipoteza. Ne sme biti očitna; vključuje kompleksne sistematične odnose med številnimi dejavniki in ne moremo je zlahka potrditi ali ovreči. Če upoštevamo te dejavnike, lažje razumemo, kaj spada pod pojem »teorija«.

Teorija kot žanr

Teorija v literarnih študijah ni razlaga narave literature ali metod za njen študij (čeprav so ta vprašanja del teorije in se bomo z njimi ukvarjali predvsem v 2., 5. in 6. poglavju). Gre za korpus razmišljanja in pisanja, katerega meje je izjemno težko določiti. Filozof Richard Rorty govori o novem, mešanem žanru, ki se je začel v devetnajstem stoletju: »Začeniši z dnevi Goetheja, Macaulaya, Carlyla in Emersona se je razvil nov način pisanja, ki ni niti vrednotenje relativnih odlik literarnih izdelkov, niti intelektualna zgodovina, niti moralna filozofija, niti napovedovanje družbenega razvoja, ampak vse to skupaj, pomešano v nov žanr.« Najustreznejše poimenovanje tega raznolikega žanra je preprosto z nazivom *teorija*. Z njim poimenujemo dela, ki jim uspe izzvati in preusmeriti razmišljanje tudi na področjih, kamor jih običajno ne bi uvrstili. To je najpreprostejša razlaga, kdaj nekaj šteje kot teorija. Dela, ki jih obravnavamo kot teorijo, *imajo* učinke tudi zunaj svojega izvirnega področja.

Ta preprosta razlaga je sicer kot definicija nezadovoljliva, vendar se zdi, da vključuje vse, kar se je zgodilo v šestdesetih letih prejšnjega stoletja. Ljudje, ki so se ukvarjali z literarnimi študijami, so začeli brati dela zunaj področja literarnih študij, saj analize jezika, duha, zgodovine ali kulture, ki se nahajajo v njih, nudijo nove in prepričljive razlage besedilnih in kulturnih vprašanj. Teorija v tem smislu ni nabor metod za literarni študij, ampak neomejena množica del o vsem, kar najdemo pod soncem, od najbolj tehničnih problemov akademske filozofije